

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ НА
ПЛОДООВОЧЕВОМУ РИНКУ****Яснолюб І.О., аспірант****Полтавська державна аграрна академія**

Стаття присвячена дослідженню питання відродження кооперативних відносин у сільськогосподарському виробництві. Визначено основні напрями кооперативного руху на плодоовочевому ринку з урахуванням світового і вітчизняного досвіду. Доведено, що розвиток агропромислової кооперації має важливе економічне та соціальне значення як для народногосподарського комплексу України загалом так і для плодоовочевої галузі зокрема. Проведено аналіз економіко-соціальної сутності, особливостей, місця і ролі виробничих та обслуговуючих кооперативів на плодоовочевому ринку, визначено їх спільні та відмінні риси. Запропоновано ефективну схему товароруху плодоовочевої продукції. Досліджено теоретико-методологічні основи та розроблено практичні рекомендації для забезпечення ефективного розвитку кооперативних відносин на плодоовочевому ринку Полтавської області.

Article is devoted questions revival of cooperative relations in agricultural production. The main directions of the cooperative movement in the fruit and vegetable market in consideration of international and domestic experience. It is shown that the development of agricultural cooperatives has great economic and social importance for national economic complex of Ukraine in general and for the fruit and vegetable industry in particular. An analysis of economic and social nature, characteristics, role and place of production and service cooperatives fruit and vegetable market, defined their differences and similarities. An effective model commodity circulation produce. The theoretical and methodological bases and practical recommendations to ensure the effective development of cooperative relations fruit and vegetable market in Poltava region.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації економіки та забезпечення ефективного розвитку сільського господарства України важливе місце займає кооперація. Розвиток кооперації на плодоовочевому ринку дозволить виробникам краще адаптуватися до ринку, швидко реагувати на зміну попиту і пропозиції, продуктивніше використовувати ресурси. Це дієвий спосіб об'єднати зусилля, сконцентрувати трудові, матеріальні, фінансові та інші можливості для раціонального їх використання у процесі виробництва. На основі кооперації можна удосконалити підприємницькі здібності виробників плодоовочевої продукції. Саме ця форма господарювання здатна забезпечити економічні і соціальні гарантії для працівників сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні засади розвитку системи кооперативних відносин у сфері сільськогосподарського виробництва розглянуто у працях О. Березіна, В. Гончаренка, А. Куценко, І. Маркіної, Н. Міценко, А. Пантелеймоненка та інших. Названі науковці внесли суттєвий вклад у визначення розбудови аграрного ринку на засадах кооперації. Проте, питання, що стосується формування ефективних коопераційних відносин на ринку плодоовочевої продукції є недостатньо вивченим та потребує подальшого дослідження і вирішення.

Постановка завдання. Актуальним залишається питання розвитку плодоовочевого ринку України на засадах кооперації. Відсутність ефективних, доступних для дрібного товаровиробника, каналів реалізації продукції виступає обмежувальним фактором щодо справедливого перерозподілу вартостей у механізмі ціноутворення. Відтак, виникає необхідність узгодження інтересів виробників плодоовочевої продукції через механізм кооперування, створення сис-

теми оптової і роздрібної торгівлі продукцією на засадах кооперації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток економічного середовища в агропромисловій сфері виробництва характеризується різноманітністю форм ведення агробізнесу, у тому числі такої організаційно-правової форми, як кооперативи. За визначенням, що міститься у статуті Європейського кооперативного товариства, кооперативи є групами фізичних або юридичних осіб з особливими принципами функціонування, що відрізняє їх від інших економічних суб'єктів. Це, насамперед, принципи демократичної структури та контролю, розподілу прибутку за фінансовий рік на справедливій основі [1, С. 17-18]. Сільськогосподарська кооперація може розглядатися як форма взаємодії незалежних товаровиробників, які добровільно об'єднують зусилля і ресурси для задоволення індивідуальних економічних інтересів у конкретному середовищі шляхом створення кооперативних організацій.

У сучасному світі кооперативний рух є досить поширеним явищем, що активно впливає на економічні, соціальні й політичні процеси громадського розвитку. У світі налічується більше 600 млн. кооперативів, більшість з яких об'єднані у Міжнародний кооперативний альянс, до складу якого входить 170 національних союзів із понад 70 держав. У країнах з розвинутою ринковою економікою кооперативні формування відіграють вирішальну роль у системі взаємозв'язків аграрної сфери з іншими галузями виробництва. Крім того, світовий досвід доводить, що саме кооперативи займають провідне місце у просуванні та реалізації м'ясо-молочної та плодоовочевої продукції (табл. 1).

Таблиця 1

Питома вага кооперативів у агробізнесі економічно розвинених країн

Країни	Напрями діяльності			
	молоко	м'ясо	овочі та фрукти	зерно
США	86	-	20	40
Канада	59	20-54	7-25	54
Швеція	99	79-81	60	75
Нідерланди	82	35	70-96	40-50
Німеччина	55-60	30	60	50-60

*/[1]

У різних країнах кооперативні структури мають різну питому вагу в агробізнесі, але, однозначно, це потужна економічна сила, спрямована на розвиток аграрної сфери. А ефективність кооперативної діяльності в економіці зарубіжних країн зумовлена, насамперед, принципами їх організації: добровільністю і рівноправ'ям партнерів, демократизмом в управлінні, правом розпоряджатися отриманими прибутками та господарською самостійністю.

Відтак, у контексті розвитку плодоовочевого виробництва в Україні провідне місце повинна зайняти виробнича та обслуговуюча кооперація. Адже, особливості функціонування підприємств-виробників плодоовочевої продукції зумовлюють розвиток відповідних кооперативних структур в агропромисловому виробництві. Саме тому, необхідним, на даному етапі є створення в країні єдиної кооперативної політики, яка сприятиме розвитку кооперативного руху і орієнтуватиме сільськогосподарських товаровиробників на участь у створенні і функціонуванні різних кооперативів. А головними напрямками кооперативного руху в

Україні, з урахуванням світового і вітчизняного досвіду слід вважати наступні (рис. 1).

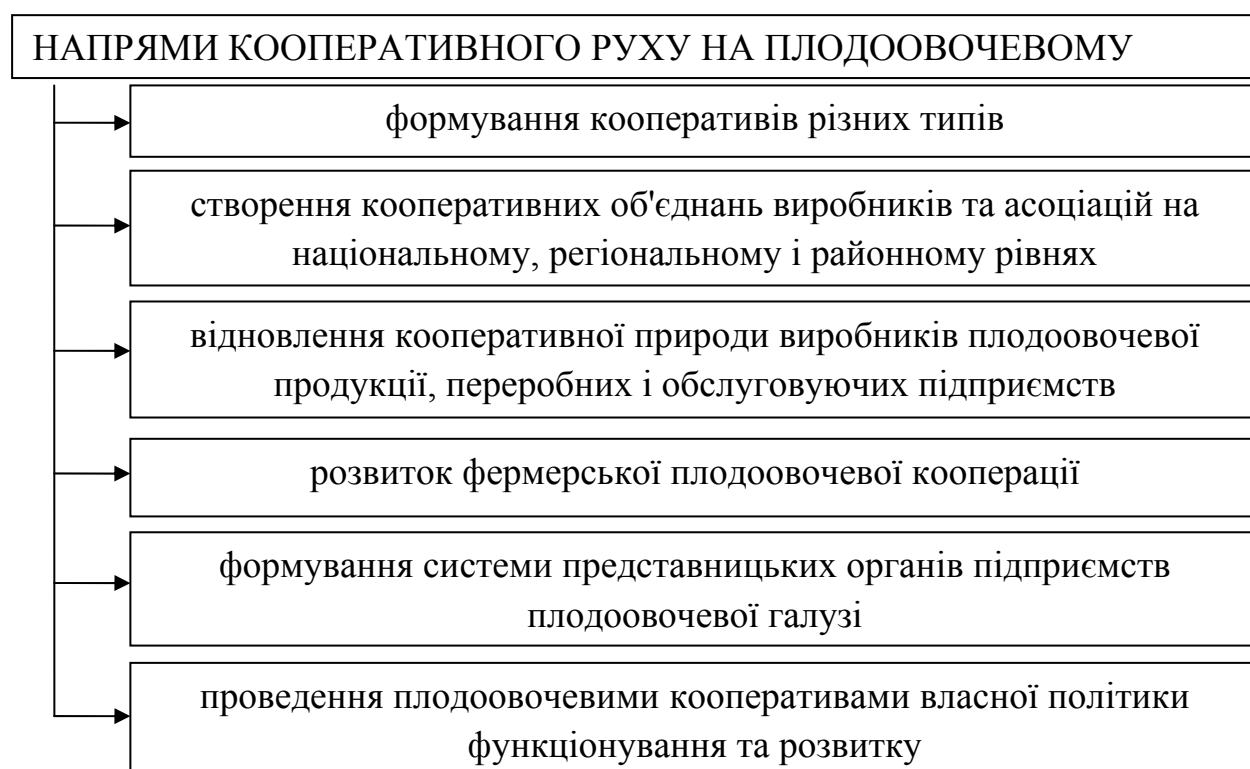

Рис. 1. Напрями кооперативного руху на плодоовочевому ринку України
*Власна розробка

Для України важливим є питання організації виробництва трудомісткої сільськогосподарської продукції дрібними виробниками в особистих селянських господарствах. За статистикою, в Україні в особистих селянських господарствах виробляється 97-99% картоплі, 80% овочів, плодів і ягід, близько 80% молока і до 50% м'яса [2, С. 38]. Це значна частина сільськогосподарської продукції, яка, практично виробляється вручну і не має цивілізованих каналів збуту. У світі формуються досить жорсткі тенденції щодо збуту продукції, а це означає, що дрібні товаровиробники без об'єднання, без створення власних потужностей для зберігання та передпродажної підготовки продукції не зможуть її самостійно збувати за вигідними цінами. Якщо проаналізувати реалізацію продукції та ціни за неї, які одержують селянські господарства, то побачимо велику різницю між середнім рівнем закупівельних цін на окремі продовольчі продукти в господарствах населення й цінами на ринку (табл. 2).

Внаслідок таких цінових різниць селянські господарства лише від реалізації молока втрачають більше 26 млрд. грн., а м'яса – 16 млрд. грн., що зумовлено скороченням поголів'я тварин через відсутність фінансового інтересу й мотивації у виробників [3, С.3-4]. Відсутність належної системи збуту продукції не дає можливості одержати справедливої вартості.

Відтак, розвиток кооперації на плодоовочевому ринку є логічним етапом розбудови сільськогосподарського виробництва та одним із шляхів комплексного розвитку сільських територій.

З метою зменшення кількості посередників у процесі просування плодо-

овочевої продукції від виробника до кінцевого споживача, вагоме місце повинні займати саме, кооперативні форми господарювання, як одна з основних форм самоорганізації та самодопомоги сільськогосподарських товаровиробників, що розвиваються як по вертикалі, так і горизонтально. Ці процеси взаємозумовлені та доповнюють один одного (рис. 2).

Таблиця 2

Середні ціни на продовольчі продукти в Україні за 2011 р.

Продукти	Закупівельні ціни у господарствах, грн.	Ціни на продовольчих ринках, грн.	Різниця
Молоко, л	1,62	5,12	у 3,2 рази
Яловичина, кг	12,7	38,7	у 3 рази
Свинина, кг	17,2	43,2	у 2,5 рази
Картопля, кг	1,5	2,6	у 1,7 рази
Яблука, кг	2,8	8,2	у 3 рази

*www.apk.poltava.ua

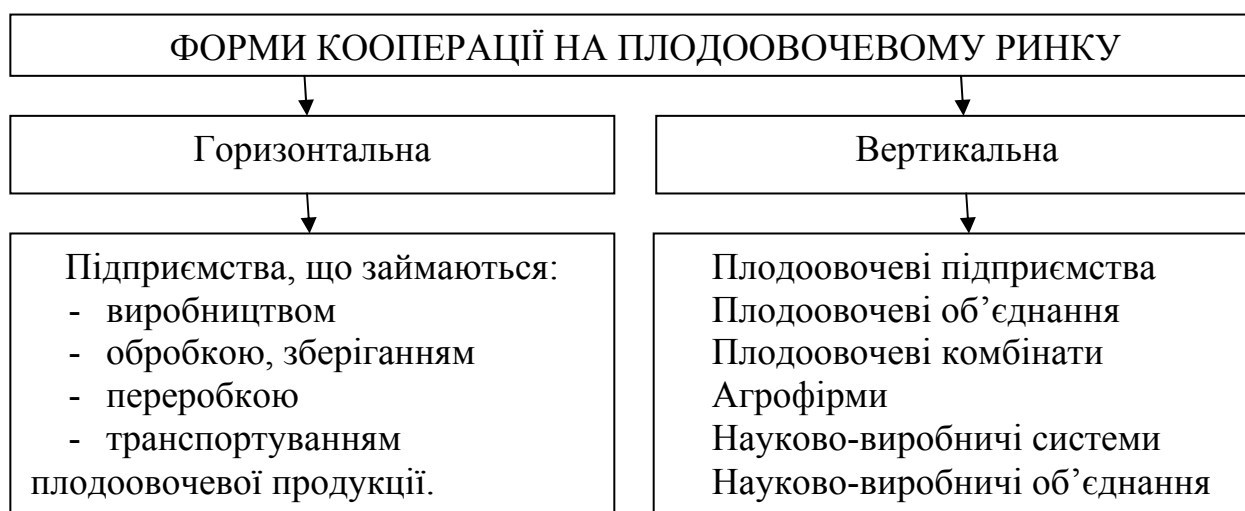

Рис. 2. Форми кооперації на плодоовочевому ринку України

*Власна розробка

Кооперування по вертикалі сприяє кращому використанню сировини, трудових ресурсів, скороченню транспортних витрат; дозволяє значно зменшити негативний вплив сезонності (особливо при виробництві плодоовочевої продукції, що швидко псується); створює можливості для організації рівномірного завантаження переробних підприємств сировиною, маневрування фінансовими і трудовими ресурсами [4, С. 88].

Кооперація в її різноманітних формах стала домінуючою формою об'єднання плодоовочевих виробників у всьому світі. Кооперування - це не тільки об'єднання зусиль, засобів й інтересів, але і збереження та вдосконалення створеної раніше у господарствах виробничої інфраструктури, а й суттєве підвищення ефективності використання виробничих фондів, стабілізація виробництва та забезпечення стійкого фінансового стану. В Україні вже склалася певна система кооперативних інститутів: це сільськогосподарські, споживчі, будівельні, кредитні. За цілями і характером діяльності кооперативи поділяються на виробничі й обслуговуючі. Виробничі кооперативи – характеризуються обов'язковою трудовою участю членів (лише фізичні особи), основною метою діяльності є отримання прибутку. Обслуговуючі, створюються для надання послуг переважно членам кооперативу, членами можуть бути як фізичні, так і

юридичні особи. Принципові відмінності між виробничою та обслуговуючою кооперацією наведені у табл. 3.

Таблиця 3

**Відмінності виробничих та обслуговуючих кооперативів
на плодоовочевому ринку**

Ознаки	Виробничий кооператив	Обслуговуючий кооператив
Власність	Володіє виробленою продукцією та майном, необхідним для здійснення діяльності	Володіє виробленою продукцією та майном, необхідним для здійснення діяльності
Право участі	Тільки фізичні особи, які є його засновниками і власниками.	Фізичні та юридичні особи є власниками-клієнтами.
Мета діяльності	Одержання прибутку від плодоовочевих виробництв	Надання послуг, необхідних у діяльності господарств членів
Учасники	Члени кооперативу	Наймани працівники
Статус	Комерційна структура	Неприбуткова організація
Розподіл доходів	Дивіденди розподіляються між членами відповідно до їх трудової участі та внеску	Результат розподіляється пропорційно обсягу наданих кооперативом послуг
Прибуток	Немає	Орієнтований на якісне виконання замовлень партнерів
Державне регулювання	Як правило, у вигляді створення сприятливого законодавчого середовища	Звільнення від податків і надання пільгових кредитів
Інвестиції	Здійснення за рахунок капіталовкладень	Переважно за рахунок клієнтів-власників
Податки	Прибуток підприємства, дивіденди не оподатковуються	Неприбутковий статус
Клієнти	Як правило, особи, що не є власниками кооперативу	Як правило, особи, що не є власниками кооперативу

**Удосконалено автором на основі [3]*

За роки ринкових реформ значно прискорився процес кооперації у домогосподарствах населення між собою та з іншими підприємствами плодоовочевих виробництва та агропромислового комплексу. Найважливішими особливостями плодоовочевої кооперації є те, що у цьому процесі беруть участь, переважно домогосподарства, які володіють повною економічною самостійністю. Відтак, розвиток плодоовочевих виробництв буде ефективним лише тоді, коли суб'єкти плодоовочевих виробництв працюватимуть у тісному взаємозв'язку. Причому, у ланцюгу «виробник – споживач плодоовочевої продукції» провідну роль, на наш погляд, повинні виконувати саме кооперативи (рис. 3).

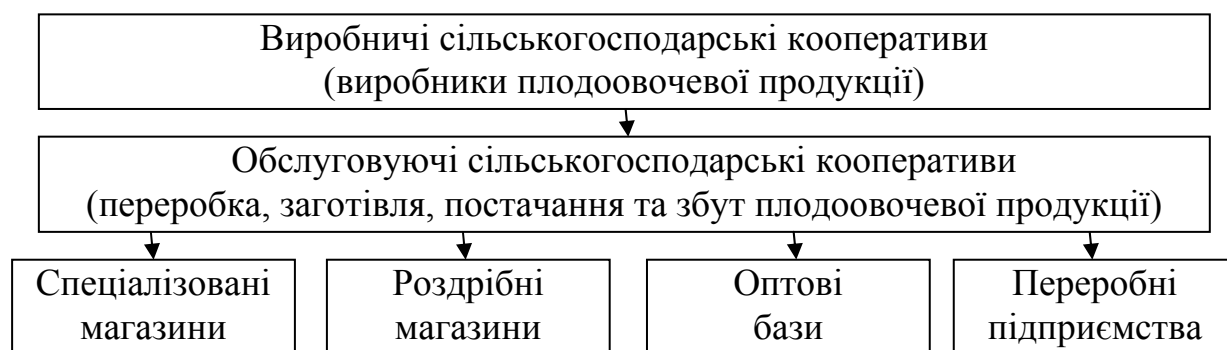

Рис. 3. Схема руху плодоовочевої продукції «виробник – споживач»

**Власна розробка*

Відповідно до природно-кліматичних умов та спеціалізації плодоовочевого виробництва створюються різні форми кооперації підприємств і організацій (табл. 4).

Таблиця 4

Види кооперативів на плодоовочевому ринку Полтавської області

Види	Характеристики
Виробничі	Кооперативи, що здійснюють свою діяльність на засадах підприємництва з метою одержання прибутку, обов'язкової трудової участі членів у процесі виробництва плодоовочевої продукції. Напр. «Батьківщина» Котелевський р-н., «Петрівські овочі» Глобинський, «Дружба», Хорольський р-н.
Обслуговуючі:	Кооперативи, що спрямовують свою діяльність на обслуговування плодоовочевого та інших виробництв, учасників кооперації не мають на меті одержання прибутку.
- переробні	займаються переробкою сировини (виробництво овочевих, плодово-ягідних продуктів та виробів). Напр. «Гребінчин край» м. Гребінка, «Радянський» Кременчуцький р-н.
- заготівельно-збутові	займаються заготівлею, зберіганням, передпродажною обробкою, реалізацією плодоовочевої продукції, наданням маркетингових послуг. Напр. «Бірківський овочівник» Зіньківський р-н., «Добробут Петрашівки» Глобинський р-н.
- постачальницькі	займаються закупівлею та постачанням засобів виробництва, матеріально-технічних ресурсів та постачання їх членам кооперативу. Напр. «Сільгосппгарант сервіс» Семенівський р-н.
- сервісні	надають технологічні, транспортні, ремонтні, побутові, науково-консультаційні послуги тощо. Напр. «Кремінь-Агро» Кременчуцький р-н.
- змішані	поєднують кілька видів діяльності та наданням послуг. Напр. «Радянський» Кременчуцький р-н.

**Власна розробка*

Однією із форм сільськогосподарської кооперації є сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи. Плодоовочеві товаровиробники зацікавлені у створенні обслуговуючих кооперативів як структури, яка, надаючи послуги, створює умови для покращання діяльності й збільшення прибутку від власного виробництва. Слід визнати, що рівень розвитку обслуговуючої кооперації як в Україні, так і в Полтавській області є досить низьким. До того ж в останні роки відбувається постійне скорочення їх кількості (табл. 5).

Таблиця 5

Сільськогосподарські кооперативи у Полтавській області

Сільсько-господарські кооперативи:	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Відхилення 2011 р. від 2007 р.
-обслуговуючі	28	31	16	13	11	-16
-виробничі	16	20	21	23	26	+10
Разом	44	51	37	36	37	-7

**www.apk.poltava.ua*

У структурі кооперативів Полтавської області найбільшу питому вагу займають виробничі, серед яких, вагомих успіхів досяг кооператив «Батьків-

щина» Котелевського району Полтавської області. За рахунок збільшення частки ринку, створення власних спільних каналів постачання і збуту продукції з'являється можливість впливати на коливання кон'юнктури ринку плодовоовочевої продукції. Розвиток плодовоовчевої кооперації дає можливість найбільш повно розкривати і використовувати переваги кооперативних формувань на регіональному рівні, активізувати господарсько-виробничу і економічну діяльність, створювати необхідні переваги і умови для формування більш широкої сітки різних кооперативів.

Висновки. Світовий та вітчизняний досвід переконливо доводять, що розвиток сільськогосподарської кооперації на плодовоовочевому ринку – невід'ємна складова трансформації сільськогосподарського виробництва до ринкових умов. Адже, кооперація є досить ефективною формою економічного прогресу, що сприяє об'єднанню коштів і зусиль, із зацікавленістю і відповідальністю у кінцевих результатах. Організаційна впорядкованість у кооперативних формуваннях дозволяє здійснити розширене відтворення, забезпечити сумісність і взаємну доповнюваність кооперованих галузей, узгодженість їх розвитку, взаємну зацікавленість у кінцевих результатах виробництва. Все це передбачає розвиток різних кооперативних систем в агропромисловому комплексі в умовах ринку.

Кооперація на регіональному рівні виступає основою для формування ринку плодовоовчевої продукції, сприятиме забезпеченню ефективного виробництва та усуненню суперечності між безпосереднім виробництвом, переробкою, харчовою промисловістю, торгівлею та споживачами. Адже, ринкова система не може ефективно функціонувати, без кооперативних механізмів самодопомоги та самозахисту виробників плодовоовчевої продукції у складному конкурентному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Іртищева І.О. Інфраструктурне забезпечення становлення органічного сектора агробізнесу / І.О. Іртищева, Є.О. Бойко, Т.В. Стройко // Економіка та держава. – 2012. - № 6. – с. 15-18.
2. Вернигора М. Український кооператор на шляху до супермаркету / М. Вернигора // Земельний вісник України. – 2012. – травень. – с. 36-38.
3. Малік М.Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК // М.Й. Малік, Ю.А. Лузан // Економіка АПК. – 2010. - № 3. – с. 3-8.
4. Збарський В.К. Участь селянських домогосподарств у процесах кооперації та агропромислової інтеграції / В.К. Збарський, М.П. Канівський // Економіка АПК. – 2011. - № 12. – с. 87-92.
5. Одінцов М.М. Кооперація у розвитку аграрної сфери економіки / М.М. Одінцов // Агросвіт. – 2011. - № 10. – с. 8-10.
6. Ушкаренко Ю. Актуальні проблеми розвитку сільськогосподарської кооперації / Ю.Ушкаренко, В. Петлюченко, В. Грек // Тваринництво України. – 2011. - № 12. – с. 8-11.

Рецензент – д.е.н., доцент Писаренко В.В.